

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Hany Novákové

Zvířata v zrcadlech Evropy a Indie

Proměny lidsko-zvířecích vazeb v průběhu 19. a 20. století

Filozofická fakulta UK v Praze, studijní obor etnologie, 2008, 221 stran

Práce je po předmluvě a úvodu rozdělena do dvou velkých celků: I. Člověk a zvíře v euroamerickém kulturním prostoru a II. Člověk a zvíře v koloniální a postkoloniální Indii. Z hlediska své profese mohu odborně hodnotit část II., z hlediska celoživotního zájmu se pokusím i o část I.

Autorka přistupuje k „říši zvířat“ prizmatem jak lidské sociologie, tak i psychologie. Část I. začíná ranými zoologickými bádáními 18. století a pokračuje přiměřeně kriticky až po dnešek se zapojením „přírody (volně žijících živočichů) do struktur konzumní společnosti“ (s. 124) a „zoo-jazykem“ s radikálním zkreslením naší představy o dotyčném v zoo viděném živočichovi oproti realitě“ (s. 127). Část II. pak začíná tradičním hinduistickým přístupem ke zvířatům; zdůrazňuje, že nic nelze paušalizovat, neboť jiný přístup ke zvířatům než hinduisté mají ádivásíové – vyznačují animistických kultů; zabývá se britským a pobritštěným postojem ke zvířatům a dochází do současnosti počátku 21. století. Pozoruhodné jsou zasvěcené informace o vztahu indického kmenového obyvatelstva ádivásíů ke zvířatům jakož i o problematice postavení ádivásíů v době britského panství i v době Néhrúovy vlády, což je další, dosud přehlížený aspekt situace této části obyvatelstva.

Podotýkám, že anglické citáty by bylo lépe překládat do češtiny. Vůbec jsou někdy zbytečně často použita anglická slova – např. konsekventní (důsledný) na s. 173.

Práce je nabitá informacemi, vlastními myšlenkami i postřehy. Řadu postřehů rád potvrdí každý, kdo někdy pobýval v Indii, např. na s. 150: atrofie aspektu psa jako společníka. Je tu však otázka, zda jde skutečně o atrofii; spíše se tento aspekt v Indii nikdy plně nevyvinul. Mohu dodat: potkáme-li v Dillí psa na vodítku, pak ho jistě vede znužený sluha pouze na vyvenčení. Možná by více pozornosti zasloužilo hrůzné postavení indických pouličních psů, nad kterým se ve svých závěrečných esejích spontánně pozastavilo několik letošních posluchačů přednášky Indická společnost.

Práce je napsána čtivě i vtípně – např. s. 165: „Britové však, tak jako mnohé živé organismy před svým skolem, právě na tomto ‚dojezdu‘ zintenzívnili...“, nebo s. 77:

“... přítomnost zaječích bobků v celé substanci“; pozn. 395 na s. 186, která mluví o proměně tygra v lidožrouta, a řada dalších míst. Za pozornost stojí i šlehy, jimiž je častována např. „chovatelská rétorika“ a s nadsázkou přirovnána k imaginárnímu hodnocení židovských dětí zavražděných v koncentračních táborech (s. 68, 78). Motiv nacistického přístupu k Židům se v práci objeví víckrát, což je dle mého úsudku znamenitý postřeh zcela na místě – nacisté se stavěli k Židům vlastně hůř než ke zvířatům, což dnešní generace už často ani nevědí. Mnohdy autorka přesně formuluje myšlenky, které zainteresovaný člověk ve vztahu ke zvířatům jen „tak nějak vnímá“, zejména v kapitole 4.4.3 Skrytí. Jeden z originálních, většinou lidí přehlížených postřehů je na s. 71-72 (ale i mnohde jinde): porovnání hodnocení prasete koupajícího se v posvátné hinduistické řece a prasete drženého v západním velkochovu.

Záslužné je i věnování pozornosti postojů Indiry Gándhíové k přírodě; ty jsou dosud velmi málo známy a stály zcela ve stínu jejich rozporuplných politických aktivit, jednou vychvalovaných, jindy tvrdě kritizovaných.

Obě části jsou doplněny a obohaceny „boxy“, kde jsou podrobně uvedeny názory jednotlivých autorů, kteří se zabývali příslušnou tematikou. Zařadit je prostě do textu by text příliš roztržilo; tento způsob využití jejich výzkumů a publikací se mi jeví jako nejvhodnější.

Jako vynikající hodnotím závěr práce (s. 204) – žádný „žádoucí“ optimismus, ale očekávání budoucího vývoje.

Několik poznámek:

Nejen v angličtině, ale i v češtině se pro názvy masa používají jiná slova než názvy toho kterého zvířete: hovězí, vepřové, skopové.

Z vlastní dávné zkušenosti mohu podotknout, že i na českém venkově bývalo považováno za něco patologického vodit psa na procházku a vůbec o něj pečovat. Pes patřil k boudě nebo někam pod nábytek.

Ke s. 34: „základy eugeniky, dohnané in extremis za německého národního socialismu“ – v daném kontextu je poněkud zavádějící konstatování, že nacismus ohledával, co všechno je křížitelné – nacismus to ohledával, aby mohl křížení odsoudit, neboť už taková možnost by zpochybňovala a narušovala ideu čistoty rasy, samozřejmě germánské. Vzpomínám na výbornou knížku „Další, prosím,“ zcela apolitické vzpomínky německého veterináře; aby mohla vůbec tehdy vyjít, musela být aspoň v závěrečné kapitole zmínka o nevhodnosti křížení psích plemen a o tom, že kříženci koně a osla jsou neplodní. I podle mého tehdy dětského úsudku byla zařazena do závěru zcela násilně.


Ke s. 56: antropomorfizace v Indii je jiná než na Západě: děti citový vztah ke zvířatům jako ke kamarádům nemívají; např. jako dětská četba jsou v Indii přijatelné překlady příběhů, kde polidštěné zvíře (zajíc, veverka, kocour) vystupuje jako protagonista (jako v Paňčatanře), ale hůře přijatelné ty, kde vystupuje jako nejlepší kamarád nebo jako předmět dětského toužení.

S. 187: Indira Gándhiová pocházela po otci z rodiny kašmírských bráhmanů, a tudíž nebyla kšatrijka; ale to je v daném kontextu bezvýznamné.

Sterilizační kampaně nerozvinul v 70. letech Rádžív Gándhí, ale jeho mladší bratr Sandžaj.

Práce by si zasloužila publikování, případně v plném znění, ale jistě aspoň v nějaké zkrácené formě v periodiku Pandanus (Nature in Literature, Art, Myth and Rituál), FFUK (Ústav jižní a centrální Asie). Jako kratší článek by se do Pandanu dobře hodila i kapitola 7.1 Literární fauna: Indie z dobrodružných knih 19. a raného 20. století.

Práce Hany Novákové splňuje všechny požadavky kladené na doktorskou disertaci a vřele ji doporučuji k obhajobě.


(Dagmar Marková)

V Praze, 6. 8. 2008